

זכרון עולם
 איש חי
 רב פעלים
 רודף צדקה וחסד
משה שניצר
 ז"ל
 ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
 כולל דחסידי סוכטשוב
 כולל "סנה משה"
 ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
 בית מדרש
 למגידי שיעור "דף היומי"
 חתום סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

זכרון עולם
 האשה
 החשובה ודופת
 צדקה וחסד
**מרית
 רודה שניצר**
 ע"ה
 ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יום"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר
מסכת פסחים י"ז - כ"ג ♦ **שביעית ט', ט" - י', ד'**
 בס"ד, כ"ט תמוז תשע"ג גליון מס' 737

השבוע בגליון

- ♦ מה יעשו הרבנים?
- ♦ מסחר בנבלות ובטרפות
- ♦ ההבדל בין שקצים לנבלות
- ♦ מדוע זקוקים לפרוזבול?

- ♦ האם "מכירת חמץ" מבטלת את "ביטול חמץ"?
- ♦ הרב מוכר את החמץ שבעליו אינו מחשיב...
- ♦ מדוע יש צורך גם לבטל את החמץ וגם למכרו?

דבר העורך

דין תורה

חודש תמוז הולך ומעיק, מעביר את דכדוכו לחודש אב, בו יתעצמו מנהגי האבלות. זכרונות כאובים יתחיו, יעוררו כיסופים לעבר ועתיד נפלאים, ובד בבד יעצימו את תחושת ההצלה בקרב האוחזים בלימוד התורה, על כי באין בית המקדש כהן ונביא נשתיירה התורה הקדושה, בה יכול להגות כל יהודי ולהתעלות, לחוש רוממות הרוח וקירבה לקדוש ברוך הוא.

אם אמרו חז"ל כי לא חרב בית המקדש השני אלא בשל שנאת חינום, הרי שהתורה הקדושה היא התבלין והתרופה, שבידוע כי היא סם חיים ללומדיה, מעדנת את הנהגותיהם וחורשת בנפשם מסילות של רוך ואהבת הזולת.

מעשה מפעלים מסופר על גאון ישראל, רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, רבה הנערץ של העיר קובנא ומחבר הספרים נחל יצחק, באר יצחק ועין יצחק.

במשך ארבעים ושתיים שנים ישב רבי יצחק אלחנן על כסא הרבנות בקובנא שברוסיה, ועם פטירתו, לפני כמאה ועשרים שנים, התאבלה עליו כל יהדות רוסיה ואירופה. נועם הליכותיו כבש את הכל ופטירתו גרמה צער עמוק גם בקרב העמך. במהלך ימי האבל סופרו מעשים והנהגות רבים מימי חייו של הגאון, מהם נשמרו מעטים, אחד מהם הוא מעשה שסיפר רבי אליהו ברוך קמאי זצ"ל, מגאוני הדור.

דף כא/א כל שעה שמותר לאכול מותר למכור

האם "מכירת חמץ" מבטלת את "ביטול חמץ"?

מנהג העולם שימים אחדים לפני פסח מעניקים לרב כתב הרשאה למכור את החמץ לנכרי, ובבוקר ערב פסח, אחר שריפת החמץ, מבטלים את החמץ, לאמר: "אני מבטל את החמץ שברשותי, הוא חשוב בעיני כעפר הארץ, ואני מפקיר אותו" [עקב מחלוקת ראשונים, אם ביטול חמץ הוא ביטול ממחשבה או הפקר, אנו נוהגים כשתי השיטות].

הרב מוכר את החמץ שבעליו אינו מחשיב... שימו לב לתוצאה המתקבלת. בעל החמץ מתרכז במחשבתו ומחליט: "אני לא מחשיב את החמץ שלי, לדידי הרי הוא כעפר הארץ, אין לו כל משמעות כלפי. אני מפקיר אותו". שעות ספורות אחר כך הרב מוכר לנכרי את החמץ של כל בני השכונה שהסמיכוהו למכור את החמץ... אותו חמץ שאיש אינו מחשיב יותר מעפר הארץ, התעורר מעפרו והפך לחמץ שמחשיבים אותו מאד, עד שהרב מוכר אותו לנכרי. היתכן?!

מדוע יש צורך גם לבטל את החמץ וגם למכרו? ובכן, בטרם נענה על שאלה זו, הבה נהרהר: לשם מה דרושות שתי פעולות אלו, מדוע אין די באחת מהן? אם מכרנו את החמץ לנכרי, הרי אינו שלנו ולשם מה לבטלו ולהפקירו? ואם בביטול החמץ די כדי להסיר איסור חמץ, לשם מה למכור אותו לנכרי? הבה נעשה סדר בדברים.

אכן, כדי להסיר את איסור חמץ מן התורה, די באחת מן הפעולות הללו, או ביטול חמץ, או מכירת החמץ. חז"ל קבעו, כי בערב פסח יש לבטל את החמץ, כדי שיהודי שיש ברשותו חמץ ולא מצאו בבדיקה, לא יעבור על איסור תורה (לעיל ו/ב ע"ש).

מדוע תקנו חכמים לבטל את החמץ ולא תקנו למכור את החמץ? מפני שהם ביקשו להעניק לכל יהודי אפשרות להימנע מאיסור תורה בכל מצב שהוא, אף אם הוא שווה בדד, ללא נכרי שאפשר למכור לו את החמץ, או ללא ידיעה בדרכי הקניינים, כיצד מוכרים, הרי הוא מבטל את החמץ ומסיר מעליו איסור תורה.

ברם, חז"ל הביעו את אי שביעות רצונם מאדם המותיר בביתו חמץ שביטלו, שהרי הורו כי בערב פסח יש לבדוק את החמץ ולבערו, מדוע אין די בביטול? מפני שיש לחשוש שמא לא בוטל החמץ בלב שלם! [וכן משום חשש שיבוא לאכול את החמץ. עיין תוס' ב/א ד"ה "אור" ובראשונים שם, וב"משנה ברורה" סי' תל"א ס"ק ב].

צעילוי נשמת

מרית **חנה יהודית בלכר** ע"ה
 ב"ר שבח ז"ל
 נלב"ע כ"ח בתמוז תשס"ט
תנצב"ה
 הונצחה ע"י חתנה ובתה
 הר"ר אריה דודיה יעקבסון שיחיו - ת"א

צעילוי נשמת

מרית **שרה רבקה ברלינר** ע"ה
 ב"ר מאיר ז"ל
 נלב"ע כ"ח בתמוז תשס"ו
תנצב"ה
 הונצחה ע"י חתנה ובתה
 הר"ר אבי ומאידה שגור הי"ו

צעילוי נשמת

הר"ר **אלעזר ישראל מי-זהב** ז"ל
 ב"ר אברהם ז"ל
 נלב"ע ד' באב תשל"ט
תנצב"ה
 הונצח ע"י ידידיו משפחות
 מנחם, גבריאל ואוריאל מי-זהב שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **משה בורנשטיין** ז"ל ב"ר צבי הלוי ז"ל
 נלב"ע ה' באב תשנ"ג **תנצב"ה**
 הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

זו הסיבה שבמהלך השנים השתרש מנהג מכירת חמץ, כדי להסיר ספקות וחששות. דורות על דורות נהגו אבותינו למכור את החמץ לנכרי, ואחר כך עמדו וביטלו את החמץ הנותר. מאי משמע נותר? לנכרי מכרו חמץ מוגדר, כגון, סוחרים המוכרים את החמץ שבמפעלים, אך את פיסות החמץ הקטנות הפזורות אי-שם - ביטלו.

בתקופתנו היתה הפכו היוצרות. את ביטול החמץ אנו עושים בבוקר ערב הפסח ואחר כך, סמוך לשעה החמישית בה נאסר החמץ בהנאה, הרב, אותו הסמכנו למכור את כל החמץ שלנו, מוכר אותו לנכרי. עתה, קמה שאלתנו מתחילת המאמר וגם ניצבה, הרי בעצם העובדה שהרב מוכר את החמץ שביטלנו, הוא מבטל את הביטול?!

שאלה חמורה מסוג זה, ראוייה לעלות על שולחנם של גדולי הפוסקים, ואכן הם דנו בה בכובד ראש. תשובות אחדות קיימות בדבר, ואנו נתמקד בתשובתו של הגאון רבי יוסף כהן זצ"ל (מקראי קדש, עמוד ר"ז בהרי קודש), המתייחסת למכירת חמץ הנהוגה בימינו, כאשר כל אדם ממנה את הרב ומסמיכו למכור עבורו את החמץ. הגר"י כהן זצ"ל טוען, כי מאחר שמנהגו למכור את החמץ באמצעות הרבנים, נפתרה הבעיה מאליה, שכן, את כתב ההרשאה אנו מגישים לרב זמן רב לפני ביטול החמץ. אמת, החמץ שלנו נמכר על ידי הרב לאחר שאנו כבר ביטלנו את החמץ, ברם, הרב הוא שמתעסק איתו, אנו כבר איננו חושבים עליו ואיננו זוכרים אותו, מבחינתנו הוא בטל כעפרא דארעא...

מה יעשו הרבנים? פתרנו, איפוא, את בעייתנו, אך מה יעשה הרב דנן?! הוא הרי מוכר את החמץ של עצמו זמן רב אחרי שביטלו...

אכן, לאור הדברים האמורים, על הרבנים לבטל את חמצם אחרי מעשה המכירה! (עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן מ"א). [נקטנו בדברינו, כי מכירת חמץ מועילה מן התורה. כן דעת רוב הפוסקים, אך בעל תבואות שור סובר כי המכירה אינה מועילה מן התורה, ורק בצירוף ביטול החמץ מועילה המכירה על חמץ שאינו חייב לבער, ולדבריו הנידון הנ"ל משתנה. עיין מקראי קודש שם, וראה מה שציין בעניין זה בפסקי תשובות סימן תמ"ח אות ז'.]

דף כג/א צידי חיה ועופות ודגים וכו' מסחר בנבלות ובטרפות

בבתי המטבחים בהם נשחטות בהמות עבור יהודים, נותרות בהמות רבות טרפות ונבלות, שאינן כשרות לאכילה. הללו אינן מושלכות כדומן על פני השדה, אלא נמכרות למגזר הלא יהודי, על ידי סוחרים ומשווקים העוסקים בכך. הלומד את גמרתנו, מוצא, לכאורה, כי העיסוק במסחר זה אינו פשוט כלל ועיקר, מפני שגמרתנו דורשת מן הפוסקים, כי אסור לסחור בשרצים טמאים, ובמשנה (שביעית פ"ז משנה ג') מבואר, כי דין זהה לנבלה וטרפה [נבלה - בהמה שמתה ללא שחיטה כדן. טרפה - בהמה שנשחטה כדן, אך נמצאה פגומה באיבריה]. מעתה יש לברר, האם עיסוק במסחר זה נחשב לעבירה. לשאלה זו נדרש רבינו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (שו"ת ח"א סי' ע"ז), המעיד בתחילת תשובתו: "ההכרעה קשה בזה".

השאלה שהונחה על שולחנו מורכבת ממחלוקות רבות על אודות איסור המסחר בדברי מאכל טמאים, כלהלן.

כאמור, גמרתנו דורשת מן הפוסקים, כי אסור לסחור בשרצים טמאים. הגמרא מבארת (ע"פ המשנה שם), כי אף על פי כן, אם נזדמן לאדם שרץ, הוא רשאי למכרו (עיין שולחן ערוך יו"ד סי' קי"ז סעי' א'). **איסור תורה או איסור דרבנן?** אף על פי שהגמרא דורשת זאת מפוסקים, לא הגיעו הראשונים לכלל הסכמה אם איסור זה מן התורה הוא (כן משמע בתוס' בסוגייתנו, ובתוס' ב"ק פ"ב, וברא"ש שם סי' י"ב), או שחכמים תקנוהו והסמיכוהו לפוסקים (שו"ת תרומת הדשן סי' ר'; ראב"ד לתו"כ שמיני סוף פרשה ב'). יש אומרים כי התורה העניקה לחכמים את הסמכות להחליט ברוחב דעתם איזה סוגים אסורים למסחר ואיזה מותרים, מפני שאיסור התורה מתייחס לבעלי חיים העומדים לאכילה בלבד, וחכמים קבעו אלה בעלי חיים נכללים בהגדרה זו (עיי' תוס' יו"ט שם; ט"ז יו"ד קי"ז א'; ועיי' שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ג שפלפל בצדדים).

ההבדל בין שקצים לנבלות: בעל חוות יאיר (שו"ת סי' קמ"ב) נוקט, כי איסור מכירת שקצים - מן התורה, אך איסור מכירת טרפות ונבלות - מדרבנן. שורש החילוק נעוץ בכך, שהשקצים אסורים במהותם, ואילו הנבלות והטרפות, בהמות הנה, אשר לו נשחטו כראוי ונמצאו כשרות, היה אפשר לאכלן, אלא שנפסלו לאכילה, אם מפני שלא נשחטו כהוגן, או שנמצא טרפות, אך סוג בהמות זה בעיקרו כשר לאכילה.

השאלה המעשית שהוגשה להכרעתו של רבי עקיבא איגר נגעה לסוחרים יהודים אשר סחרו בנבלות ובטרפות שנותרו בבתי המטבחים - המותר הדבר או אסור?

לכאורה, אין מקום להסתפק בדבר, לפי שהכל מודים, כי אסור לסחור בהן באופן קבוע, אלא מי שנזדמן לו מאכל אסור, רשאי לסחור בו. ברם, נחלקו הפוסקים, האם אפשר להתייחס לסוחרים אלו, כמי שנזדמנו להם נבלות וטרפות. שהנה, הכל מסכימים, כי בעל הבהמות השוחטן, רשאי

רבי אליהו ברוך, אשר כיהן כרב העיירה מיר, מיאן להינחם מאבלו על פטירת רבי יצחק אלחנן במשך תקופה ארוכה. ניכר היה עליו כי אינו משלים עם האבדן. בכל הזדמנות היה מוסיף לספר עליו מעשים וסיפורים, כדי להבהיר עד היכן הגיע בימי חייתו, להיכן רוממתו התורה הקדושה.

פעם אחת, סיפר רבי אליהו ברוך, נוכחתי במחזה שכמעט אינו נתפס. היה זה בימים בהם קובנא היתה נתונה תחת השלטון הרוסי, והצעירים היהודיים היו נתונים בסכנת גיוס לצבא נכרי, מתנכר במקרה הטוב, ואנטישמי במקרים היותר שכיחים. שמירת המצוות בצבא היתה בלתי אפשרית, כמעט, ולפיכך הבחורים עשו כל מאמץ כדי להשיג פטור מן הגיוס.

תלמיד אהוב וחביב היה לרבי יצחק אלחנן, יעקב שמו, שתלוי היה ועומד בין גזירת הגיוס לבין פטור. ההכרעה היתה צפויה להתקבל בתוך זמן קצר. באחר הצהריים של אותו שבוע, יושב היה רבי יצחק אלחנן בדין תורה עם רבי ברוך אליהו ורב שלישי, מול שני בעלי דין, אנשי עסקים, עשירים מופלגים שהתווכחו במרירות על סכום כסף עצום. האווירה היתה מתוחה ביותר. אל המעמד התקזזו שנים של מתיחות עסקית ובין אישית, בעוד הדיינים נזקקו להפריד בין עיקר לטפל, בין רגשות לסברות ובין טענות למענות, וניסו לפלס דרך של פשרה שיש בה כדי להיטיב עם שניהם.

הדין נמשך, תילי תילים של סברות נערמו לכל צד, הכל היו מרוכזים, כשלתפע נפתחה הדלת. חוטם צעיר נחבט פנימה וגרר אחריו עיניים בוערות ופה לוחש: "רבי! הבשורה הגיעה! יעקב פטור משירות צבאי". רבי יצחק אלחנן ננער משרעפיו, חיוך עלה על שפתותיו ובפנים צוהלות בירך באריכות את המבשר, כי יזכה לשנים רבות וארוכות, בריאות איתנה וטובה, וליווהו בעיניו הטובות עד שנסגרה הדלת.

הנוכחים שבו באחת אל הדין הסבוך, אחזו שנית בחוטים המשתרגים זה בזה ומסתבכים ללא מוצא, והנה, שוב נפתחה הדלת. בחור נוסף הגיח בעדה ובישר בחדוה: "רבי!...

רבי יצחק אלחנן לא פטרו בלא כלום, ואף לא הראה כי הידיעה כבר עשתה את דרכה אל אזניו, אלא שמע את דבריו עד תומם ואף אותו בירך במאור פנים, הראה לו פנים שוחקות ואף לא עלה על דעתו לבקש ממנו כי יתרה ביתר החבריה לבל יכנסו החדרה.

ששה בחורים נכנסו במהלך הדין! לכל אחד מהם האיר את פניו, לכל אחד מהם העניק את התחושה כי הוא המבשר ואין בלתו, ואת כל אחד מהם בירך מקרב לב.

המבינים אתם מדוע איני ממאן להנחם על לכתו? סיים רבי ברוך אליהו באנחה קורעת לב, וכי היכן ניתן למצוא עוד יהודי עם אהבת ישראל שכזו?

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פסק: 03-570-67-93 דוא"ר: mendelson@meorot.co.il

פנינים

דף כא/א רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה

אכילה כשריפה

תמה רבי שמואל שטראשון מוילנא:

הואיל ולרבי יהודה מבערים את החמץ בשריפה בלבד, ולא עוד אלא שבשריפה בעצים (שבת סו), איך מותר לאכול חמץ לפני פסח, הלא מתבטלת בכך מצוות ביעור [כשם שאסור לשיטתו למכור חמץ מהטעם האמור]!?

חזר ויישב: אכילת אדם דינה כשריפה, שכן, האוכל מתכלה בגוף, אף עצים יש בה - "כי האדם עץ השדה"!

דף כב/ב כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא, פירש

ויראו העם את ה'

ומה דרש קודם לכן, בפסוק "ויראו העם את ה'?"

ברם, שם מעשה שהיה כך היה, שהעם יראו את ה' וגם את משה, שלא קם נביא כמותו, אך הפסוק "את ה' אלקיך תירא" הלא מדבר במצווה לדורות, לא ידע מה לרבות... (שפתי צדיק).

דף כב/ב עד שבא רבי עקיבא ודרש את ה' אלוֹקֵיך

תירא לרבות תלמידי חכמים

לרבות תלמידי חכמים

אומרים חסידים:

כאשר בא רבי עקיבא וראה כי תלמיד חכם

לעילוי נשמת

הרב גרשון שייך ז"ל

בן הרב ברוך מרדכי ואסתר מיכלא ז"ל

נלב"ע כ"ח בתמוז תשס"ט **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיהיו

לעילוי נשמת

הר"ר שמואל זנוויל ווערצברגר ז"ל

ב"ר אליהו ז"ל נלב"ע ג' באב תשנ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידו

הר"ר **מנחם מנדל פרוכטר** ומשפ' שיחיו - בלגיה

לעילוי נשמת אמי מורתני הצדקת

מרת **אטל פרנקל רובינשטיין** ע"ה

בת הרב אפרים ושפרה ז"ל

נלב"ע ה' באב תש"ע **תנצב"ה**

הונצחה ע"י בנה ידידו

ר' **אפרים ארבל** ומשפ' שיחיו - ר"ג

למכור את הנבלות ואת הטרפות לנכרים, שכן, תפילותיו מוקדשות לכך שבהמותיו תמצאנה כשרות וראויות לאכילת יהודים, ואילו הבהמות שנמצאו טרפות ונבלות נחשבות כמי שנזדמנו לו, לפי שהוא נאלץ להתעסק בהן לאחר שהתגלה כי הן אסורות.

הט"ז (י"ד שם ס"ק ב) סובר, כי הסוחר בנבלות ובטרפות הרי הוא כממונה הממשיך את פעלו של השוחט, ואף הוא נחשב כמי שנזדמנו לו נבלות וטרפות. לעומתו הב"ח והש"ך (ס"ק ח) חולקים וסוברים, כי אין הדבר כן; הנבלות והטרפות נזדמנו לשוחט, אך לא לסוחר המחזר אחריהן.

כל הצדדים הללו עמדו בפני רבי עקיבא איגר, בעת שעמד לכתוב את הכרעתו, אם יש להורות לסוחרים אלו לחזול ממלאכתם. רבי עקיבא איגר השיב, כי ההכרעה בדבר קשה, כאמור, אך מאחר שהט"ז כתב שנהגו העולם מזה דורות להתיר את הדבר, שומה עלינו ליישב את המנהג לכל הדעות [גם לאותם החולקים על הט"ז], כלהלן.

פתח ההיתר שמצא רע"א מעניין ביותר: "ספק דרבנן לקולא"!

רע"א מצדד, כי גם לדעת הראשונים הסוברים שאיסור מכירת נבלות מן התורה, שונה הוא דינן של הטרפות, שהן אסורות במכירה מדרבנן בלבד [ע"ש הוכחתו לכך].

מעתה נוצר ספק דרבנן, הואיל ורוב הבהמות הנפסלות בבית המטבחים הן טרפות ולא נבלות, ואף הטרפות אינן פסולות מעיקר הדין, אלא התעוררו בהן ספקות שונים שמחמתן הוחלט שלא להאכילן לישראל. לפיכך, לפנינו בהמה ספק כשרה ספק טרפה, והרי לנו ספק אם תקנת חכמים לבטלי סחור בטרפות חל גם עליהן, ומכאן - ספק דרבנן לקולא...

את הכרעתו הוא מסיים בכך, שראוי ליידע את סוחרי הנבלות והטרפות, כי היתר זה דחוק, אך אין למחות בידם ולהתריע בהם כי הם עוברים על איסור. היוצא מן הדברים, כי כאשר בעל בית המטבחים עצמו סוחר בטרפות, אין כל איסור בדבר, שהרי "נזדמנו לו".

מאמר על משנה מסדר זרעים הנלמדת עם הדף היומי

משנה, שביעית, פרק י', משנה ג': פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן

מדוע זקוקים לפרוזבול?

אחד החיבורים הייחודיים בעולם התורה, הוא "קונטרס קבא דקשייתא", שיצא לאור בשנת תרס"ח על ידי הגאון הנודע רבי יואב יהושע מקינצק זצ"ל. בכחמישה עמודים שהוסיף בסוף ספרו חלקת יואב טמונות מאה ושלוש [כנרמז בשמו - "קבא דקשייתא"] קושיות עצומות בכל מקצועות התורה, אשר לו תירוצים להן, אך כדי להגדיל את הפלפול בין הלומדים ואת חשקם ללימוד התורה, הוא פרסם את השאלות בלבד (כך כתב בעל כלי חמדה בהסכמתו לקונטרס 'קשות מיושב' ובו תירוצים לקושיות אלו). מאז הופעתו של קונטרס הקושיות ועד עתה, משנסים המוני הלומדים את מתניהם ומנסים לתרץ ולאחרונה נאספו תשובות רבות שהועלו מאז על ידי הלומדים ורוכזו בשלשה כרכי ענק, המוכיחים כי תקוותו של המחבר להגדיל תורה ולהאדירה, התגשמה.

אחת מקושיותיו מתמקדת במשנתנו.

בנוסף לדיני עבודת האדמה ודיני גידולי שביעית, מצווה התורה (דברים, פרק ט"ו) בשנת השמיטה גם על "שמיטת כספים" - השמטת חוב שעברה עליו שנת השמיטה! ברם, הלוואות ששטרותיהן נמסרו לבית דין לגבייה - אינן נשמטות. כאשר ראה הלל כי בעלי כספים נמנעים מלהלוות בהתקרב שנת השמיטה, מחשש שייאלצו להשמיט את החוב, עמד והתקין פרוזבול. לפי תקנה זו, כל מלווה הכותב פרוזבול, הרי הוא כמי שמסר לבית דין את גביית החוב, ולפיכך אינו נשמט [כך נקטו רוב הראשונים, עיין מכות, ג/ב; גיטין לו/א. יצוין, כי קיים דיון אם פרוזבול מועיל גם כאשר שמיטת כספים היא מן התורה, או רק בזמן הזה שאינה נוהגת אלא מדרבנן, ראה ראשונים בגיטין לו; רמב"ם, הלכות שמיטה, פרק ט', הלכה ט"ז, וראב"ד שם].

קושיה עצומה הטרדה פוסקים רבים, ביניהם את בעל חלקת יואב: להלכה נפסק שחוב שזמן פרעונו הוא **לאחר** שנת השמיטה - אינו נשמט בשביעית (מכות ג) ! נמצא, איפוא, שתקנת פרוזבול נועדה לחובות שזמן פרעונם הוא לפני סוף שנת השמיטה, מועד שמיטת הכספים. מעתה, מדוע נזקק הלל לתקנת פרוזבול כדי 'להציל' את החובות שלא יישמטו? ישנו פתרון פשוט - לקראת סיומה של שנת השמיטה יכריז כל מלווה כי הוא דוחה את מועד פרעון ההלוואה לאחר שנת השמיטה, וכך לא יישמט חובו!

דחיית זמן הפירעון היא בעצם מחילה ללווה על מועד הפרעון המוקדם, והיא תלויה לכאורה בדיון אם אדם יכול למחול על חוב בעל כרחו של החייב, שהרי דחיית מועד הפרעון כמוה כמחילה מסויימת על החוב, לזמן זה, ובמקרה שלפנינו יש להניח שהלווה אינו חפץ ב'מחילה' זו, לפי שהיא מונעת את שמיטת חובו.

על אודות מחילת חוב גמורה, כאשר המלווה רוצה למחול על החוב והלווה מסרב לכך בתוקף, חוכך בעל מחנה אפרים (זכיה מהפקר סי' י"א) בדעתו כי הדבר שנוי במחלוקת ראשונים, אם מחילה עניינה הקנאת החוב לחייב, ואי אפשר להקנות לאדם דבר-מה בעל כרחו, או שעניינה הסתלקות המלווה מן החוב, והוא רשאי להסתלק גם בעל כרחו של החייב, כי הלה אינו זוכה במאום אלא החוב פוקע מאליו.

אמנם האחרונים הביאו ראיות חותכות כי מחילה היא 'סילוק' ואינה זקוקה להסכמת החייב (עיין שו"ת שואל ומשיב, חלק ד', סימן כ"ג, ד"ה והנה במש"כ; קובץ שיעורים, קידושין, אות קכ"ג; קהלות יעקב, סנהדרין, סימן ה'), והוא הדין שדחיית מועד הפרעון אינה זקוקה להסכמתו. על בסיס הדברים הללו מזדקרת השאלה שעסקנו בה: מדוע נזקק הלל לתקנת פרוזבול, ולא יעץ למלווים לדחות את מועד הפרעון לאחר שנת השמיטה?

שאלה זו זכתה לתירוצים רבים, ונציין את אחד המפולפלים שבהם, מאת מהרא"ל צינץ (גרש רחים, גיטין לו/א).

נשים נא לב ללשון המשנה: "כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה... התקין הלל לפרוזבול". יתכן שמשוהו חשוב מסתתר מאחורי מילים אלו, הנראות מיותרות, חושף מהרא"ל צינץ בגאווה: לפי דעה אחת בפוסקים, באותם הימים היה מקובל בין הסוחרים לבצע הלוואה תמורת הלוואה - הלווה לי סך מעות לתקופה מסויימת, ואני מתחייב שכאשר תזדקק אתה, אתן לך הלוואה בתנאים זהים. דווקא בתנאים זהים, שאם לא כן יש איסור ריבית בדבר. אסור לראובן ללוות משמעון מאה שקל למאה יום ולאחר מכן להלוות לו מאתיים שקל, או מאה שקל למאתיים יום (רמ"א, שו"ע יו"ד, סי' ק"ס, ס"ט, בדעה השנייה, שם).

סוחרים כאלו שקיבלו הלוואה מסוחרים אחרים בתמורה להלוואה שהם נתנו להם בעבר, אינם יכולים לדחות את מועד פרעון ההלוואה, כי בכך יעברו על איסור ריבית, בהעניקם תקופת הלוואה ארוכה יותר ממה שהם קיבלו. להם נצרכה תקנת פרוזבול...

"נמנעו מלהלוות זה את זה" - הסוחרים חששו לערוך עסקאות הלוואה הדדיות, וחיי המסחר השתבשו.

יצויין כי פלפול נאה זה אינו אמור אלא לפי דעה אחת בפוסקים, שהלוואה זהה כנגד הלוואה זהה אין בה איסור ריבית, אך הרמ"א (שם) הביא דעה ראשונה האוסרת אף הלוואות מסוג זה [ע"ש בביאור הגר"א, שהעיקר כדעה זו], וכמובן שלדעה זו אין מקום לתשובה זו.

יכול במחי יד לבטל חידושים רבים מתורתו מפני ביקוש האמת, עמד ואמר: יש לירא מפני גדלותם של תלמידי חכמים כאלו... קם ודרש: "את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים".

ניתן להשיג את הספר המבוקש
אנא עבדא

פרקי חיים מאלפים של התעלות
בתורה, בעבודה ובגמילות חסדים.

להזמנת הספר: 1700-500-151

054-8454004 | 00 תור

מיד מוצאים מיד מבינים

מיד יודעים תשובה כהלכה

ספר מאורות ההלכה נותן תשובה מיידית לכל שאלה הלכתית מיד תתחברו אליו

יצא לאור חלק ב'

מפתח עניינים מפורט. כ-3500 ערכים

סיכום של כל ספרי ההלכה האחרונים

ניסוח בהיר וקולח

אלפי מרצים מחלק א'

ניתן להשיג בחנויות המובחרות | מאורות הדף היומי: 1700-500-151